

NEKDANJI IN DANAŠNJI POMEN LITERARNE ZGODOVINE V SKLOPU MIGRACIJSKIH ŠTUDIJ

Janja Žitnik Serafin

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Ljubljana

UDK 314.74:82(091)

Prispevek povzema zgodovino vključevanja literarnih ved in drugih humanističnih znanosti v okvir meddisciplinarnega raziskovalnega področja migracijskih študij v mednarodnih akademskih krogih in v Sloveniji. V zaključku se dotakne metodoloških izzivov, praktičnih ovir pri pridobivanju raziskovalnih sredstev ter nekaterih dolgoročnih uspehov literarne zgodovine na tem področju.

izseljenstvo/priseljenstvo, izseljenska/priseljenska književnost, migracijske študije, večdisciplinarnost, meddisciplinarni metodološki pristopi

The paper summarises the history of the inclusion of Slovene and international literary studies and other humanities in the framework of the interdisciplinary research field called migration studies. It touches upon some methodological challenges and practical obstacles in raising research funds for such inclusion, and points out the long-term significance of its results.

emigration/immigration, émigré/immigrant literature, migration studies, multidisciplinary approach, interdisciplinary methodology

Uvod: teorije migracij in razvoj migracijskih študij

Raziskovanje migracij¹ oziroma t. i. migracijske študije so izrazito večdisciplinarno raziskovalno področje. Vključevanje literarne zgodovine je bilo od začetka znanstvenega utemeljevanja tega področja do danes odvisno predvsem od tega, ali so v aktualnih teoretskih izhodiščih prevladovali kvantitativni ali kvalitativni dejavniki in merila ter kateremu polu je bilo raziskovanje migracij v okviru določene metodološke usmeritve bližje: ekonomsko-družboslovnemu ali humanističnemu.

Tako kot za druga večdisciplinarna raziskovalna področja tudi za migracijske študije velja, da so začele spodbujati prave meddisciplinarne raziskave šele z razvojem prvih

lastnih meddisciplinarnih metodoloških modelov. V drugi polovici 60. let 20. stoletja, ko lahko že govorimo o začetkih znanstveno utemeljenih migracijskih študij kot samostojnega raziskovalnega področja, so se ukvarjali s teorijo migracij in metodologijo raziskovanja migracij predvsem ekonomisti, sprva zlasti zagovorniki t. i. neoklasičnega pristopa in pristopa nove ekonomije.

Z uveljavitvijo pojmovanja »človeškega kapitala« pa se je začela razvijati tudi humanistična konceptualizacija migracij, ki izhaja iz predpostavke, da je treba migrante obravnavati tudi kot posameznike. Ta smer raziskovanja migracij se osredotoča na motive migrantov, med drugim se opira na njihove izkušnje in življenjske zgodbe (Gombač 2005: 17–21). S tem so postale za meddisciplinarne raziskave migracij zanimive tudi ustna

¹ Prispevek je delni rezultat raziskovalnega programa P5-0070, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

zgodovina s t. i. narativno metodo, zgodovini-
nopisje s preučevanjem izseljenske korespon-
dence, biografij in avtobiografij ter literarne
vede z različnimi interpretativnimi tehni-
kami.

Ko je Zelinsky (1971) v začetku 70. let
razvil hipotezo o tranziciji mobilnosti, je v
raziskavi združil ekonomski, demografski,
geografski in sociološki vidik. Poznejše teo-
rije migracij, zlasti teorija dvojnega trga de-
lovne sile oziroma segmentiranosti trga
delovne sile ter teorija svetovnih sistemov,
izhajajo iz Marxovega historično-struktura-
lističnega pristopa, predvsem njegove episte-
mologije in ekonomije. Te raziskovalne
usmeritve so v precejšnji meri puščale ob
strani motive in izkušnje posameznika ter
posameznih skupin migrantov. Šele teorija
kumulativne vzročnosti in teorija mrež sta v
preučevanje migracij znova vključili tudi
posameznika (Gombač 2005: 27–30).

Seveda so se različne humanistične vede –
od zgodovinarstva, geografije in etnologije
prek muzikologije, umetnostne in literarne
zgodovine do jezikoslovja – v vseh teh letih,
zlasti pa od 70. let naprej, bolj ali manj samo-
stojno ukvarjale s preučevanjem izseljenstva
v državah izseljevanja ter priseljenstva v
državah priseljevanja, občasno pa so se
medsebojno povezale v kakem nacionalnem
ali mednarodnem raziskovalnem projektu
oziroma programu. Vendar večina raziskoval-
nih sadov iz zgodnejšega obdobja večdiscipli-
narnih humanističnih raziskovalnih progra-
mov na tem področju (tj. iz 70. in začetka
80. let 20. stoletja) ne prinaša meddiscipli-
narno utemeljenih spoznanj. Ti sadovi so
namreč skupek raziskovalnih rezultatov raz-
ličnih ved, ki se naslanjajo na disciplinarno
utemeljene teoretske, metodološke, katego-
rialne in terminološke podlage.

Raziskovanje slovenskega izseljenstva in razvoj migracijskih študij v Sloveniji

V 80. letih 20. stoletja sta v Sloveniji
poleg številnih manjših raziskav² potekala
tudi dva večja meddisciplinarna raziskovalna
programa oziroma projekta na tem področju,
in sicer na Filozofski fakulteti Univerze v
Ljubljani in v Znanstvenoraziskovalnem cen-
tru Slovenske akademije znanosti in umet-
nosti (ZRC SAZU). Ker je na SAZU tak
program potekal že prej, bom najprej
predstavila njegovo kratko zgodovino.

Leta 1963 je bil na SAZU v Ljubljani
ustanovljen Študijski center za zgodovino
slovenskega izseljenstva, ki so ga sestavljale
arhivska, bibliografska in statistična sekcija.
Do leta 1967 je center deloval kot iniciativ-
no-koordinacijski odbor brez lastnih prosto-
rov in kadrov. Kljub temu je njegovo delo
prineslo vrsto rezultatov: objavo bibliografije
slovenskega izseljenskega časopisja (Bajec
1964), razstavo izseljenskega tiska in foto-
grafij leta 1965, otvoritev spominske sobe
Louisa Adamiča v njegovi rojstni hiši v Blatu
pri Grosupljem, izdelavo elaboratov Eme
Umek *Pregled arhivskih virov za zgodovino
izseljenstva* (10 strani, tipkopis) in Živka
Šifrerja *Statistični podatki o izseljevanju s
slovenskega etničnega ozemlja od srede
19. stoletja do 1. svetovne vojne* (338 strani,
tipkopis). Zaradi pomanjkanja denarja in
kadrov je delo Študijskega centra konec 60.
let zamrlo.

Leta 1982 je njegovo delo nadaljeval
novoustanovljeni Inštitut za izseljenstvo pri
SAZU. Do pobude za ustanovitev tega inšti-
tuta je prišlo na mednarodnem simpoziju ob
30-letnici smrti slovensko-ameriškega pisa-
telja Louisa Adamiča. Inštitut je vodil lite-
rarni zgodovinar akademik Janez Stanonik, ki
je bil tudi organizator omenjenega simpozija.
Pod njegovim vodstvom je Inštitutu uspelo od
Slovenske izseljenske matice, Narodne in

² Ena takšnih je sociolingvistična raziskava jezika slovenskih Američanov, ki jo je v drugi polovici 80. in
začetku 90. let opravila Nada Šabec (1995) ter velja za pionirsko delo slovenske sociolingvistike na tem
področju.

univerzitetne knjižnice v Ljubljani ter Arhiva Slovenije pridobiti izseljensko periodiko, nekaj arhivskih fondov in popise dotlej zbrane nega izseljenskega gradiva (Čebulj Sajko 1990: 11–17). Inštitut je sprva zaposloval le honorarno sodelavko, leta 1985 pa se je začel kadrovsko dopolnjevati. Do leta 1990 so poleg strokovne sodelavke našli redno zaposlitev na Inštitutu še dva zgodovinarja in tri mlade raziskovalke, in sicer literarna zgodovinarica (ki je prva redno zaposlena raziskovalka na Inštitutu), etnologinja in sociologinja.³

Danes je na Inštitutu poleg dveh strokovnih sodelavk zaposlenih še deset raziskovalcev, in sicer sedem doktorjev znanosti in tri doktorandke.⁴ Z njihovim sodelovanjem lahko program Inštituta pokriva večino humanističnih in družboslovnih vidikov raziskovanja migracij, saj zastopajo naslednje znanstvene discipline: literarne vede (s področja slovenistike, nemicistike in amerikanistike), jezikoslovje (s področja slovenistike), zgodovino, umetnostno zgodovino, bibliotekarstvo, arhivistiko, etnologijo in kulturno antropologijo, geografijo in sociologijo. Inštitut pogreša zlasti sodelovanje raziskovalcev s področja ekonomije in prava. Najmlajša doktorandka na Inštitutu je magistra migracij in medkulturnih odnosov; zaključila je meddisciplinarni mednarodni magistrski študij z enakim nazivom, ki ga Inštitut izvaja v soorganizaciji Univerze v Novi Gorici in šestih tujih univerz, od letos v okviru programa Erasmus Mundus. Rezultat kadrovske razširitve in učinkovite organizacije dela je veliko število zaključenih domačih in tujih projektov, uspešno končanih doktorskih študijev mladih raziskovalcev, opravljenih habilitacij v pedagoške nazive ter množica odmevnih objavljenih del, med njimi 33 zvezkov

znanstvene revije *Dve domovini/Two Homelands* in 20 znanstvenih monografij v zbirki Migracije.

Pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so začeli leta 1979 izvajati meddisciplinarni raziskovalni projekt Slovensko izseljenstvo in kultura. Vanj so se vključili geografi, umetnostni zgodovinarji, muzikologi in etnologi (Slavec 1990: 309), predvsem pa literarni zgodovinarji, največ iz vrst anglistov in amerikanistov. Projekt je dal kar nekaj rezultatov, ki še vedno predstavljajo disciplinarne znanstvene objave. Zelo uporabni so kot vir pri današnjem meddisciplinarnem raziskovanju slovenskega izseljenstva. To velja zlasti za rezultate etnoloških raziskav slovenskega izseljenstva: samo do leta 1985 je nastalo osem seminarjskih in sedem diplomskih nalog (Čebulj Sajko 1993: 91), od katerih so bile tri objavljene v knjižni obliki, in sicer o Slovincih v Franciji, Nemčiji in ZDA (Bogovič, Canjko 1983; Slavec 1982; Sulič 1983).

Danes se z raziskovanjem slovenskega izseljenstva poleg Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU in različnih raziskovalnih skupin na slovenskih univerzah ukvarja še nekaj drugih ustanov, npr. Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenski etnografski muzej, občasno tudi Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani itn.

V državah nekdanjega množičnega izseljevanja in sodobnega množičnega priseljevanja so poleg arhivov, muzejev in raziskovalnih ustanov, posvečenih izseljencem, začeli ustanavljati vse več raziskovalnih institucij, ki se ukvarjajo z novimi priseljenci. Tako so denimo na Švedskem poleg inštitutov za raziskovanje švedskega izseljenstva, kot sta Sverige Amerika Centret,⁵ ki vključuje

³ Leta 1990 so bili na Inštitutu zaposleni strokovna sodelavka Špela Marinšek, zgodovinarja Andrej Vovko in Marjan Drnovšek ter mlade raziskovalke Janja Žitnik, Breda Čebulj Sajko in Marina Lukšič Hacin.

⁴ Doktorji znanosti: Marjan Drnovšek, Jure Gombač, predstojnica Marina Lukšič Hacin, Mirjam Milharčič Hladnik, Jernej Mlekuž, Kristina Toplak in Janja Žitnik Serafin; doktorandke: Metka Lokar, Mojca Vah Jevšnik in Marijanca Ajša Vizintin.

⁵ Švedski ameriški center, ustanovljen 1960; www.swedenamerica.se.

tudi izseljenski arhiv, in Svenska Emigrant-institutet,⁶ ki vključuje arhiv, knjižnico, muzej in raziskovalni center, v 70. letih ustanovili celo vrsto organizacij in ustanov za priseljska vprašanja, med drugim Immigrant Institutet.⁷

V Sloveniji, ki prav tako sodi med države nekdanjega množičnega izseljevanja (zlasti ob koncu 19. in začetku 20. stoletja) in množičnega sodobnega priseljevanja (zlasti do konca 70. let 20. stoletja), še nimamo raziskovalnega inštituta, ki bi se posvečal izključno vprašanjem priseljenstva v Sloveniji. Tako danes izvajajo raziskovalne programe in projekte s tega področja inštituti, ki so se doslej ukvarjali s sorodno tematiko: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU,⁸ ki je prav zaradi razširjenega programa dopolnil svoje ime, Mirovni inštitut,⁹ Inštitut za narodnostna vprašanja¹⁰ itn. Za vse te inštitute je značilna izrazito večdisciplinarna kadrovska sestava, ki omogoča tudi samostojno izvajanje meddisciplinarnih projektov in programov.

Meddisciplinarni pristopi migracijskih študij in literarna zgodovina

Na večdisciplinarnem raziskovalnem področju migracijskih študij so v mednarodnih akademskih krogih najmočnejše zastopane znanstvene discipline sociologija, ekonomija, demografija in statistika, od humanističnih ved pa geografija, zgodovinopisje, rodoslovje, etnologija, kulturna antropologija in sociolingvistika, vse bolj pa tudi muzeologija in arhivistika. Posamezne mednarodne predstavitve meddisciplinarnih rezultatov vključujejo tudi literarnozgodovinske (Storhaug 2006), muzikološke (Hemetek 2004), umetnostnozgodovinske (Lambkin 2007) in druge humanistične raziskave.

Največ literarnozgodovinskih raziskav s področja izseljenskega leposlovja se posveča ruski, slovenski, poljski, češki, ukrajinski, škotski in libanonski izseljenski književnosti ter emigrantski književnosti baltskih in azijskih narodov, zelo malo pa je posebej za to področje prilagojenih teoretskih, metodoloških in primerjalnih študij, ki bi zajele izseljenske literature različnih narodov in njihov pomen za meddisciplinarno raziskovanje izseljenstva. Meddisciplinarno raziskovanje izseljenske književnosti so omogočile predvsem nekatere meddisciplinarno usmerjene literarne teorije in metodologije, npr. polisistemska teorija (Even Zohar 1990, 1997).

Slovenija danes sodi med države, v katerih je obseg raziskovanja izseljenske književnosti, ki poteka v okviru disciplinarnih literarnovednih raziskav, bolj ali manj uravnotežen z obsegom tistega raziskovanja izseljenske književnosti, ki poteka v sklopu različnih večdisciplinarnih in meddisciplinarnih raziskav (največ v okviru migracijskih študij). Med disciplinarne raziskave na tem področju sodijo npr. raziskava Pogačnika (1972) ob koncu 60. in začetku 70. let 20. stoletja, ki jo je objavil v knjižici *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo*, ter nekatere njegove poznejše študije; nekatere moje raziskave, zlasti tiste, katerih rezultate sem objavila v znanstveni in strokovni periodiki v 90. letih (ne pa tudi v svojih knjigah iz 90. let); vrsta raziskav sodelavcev Filozofske fakultete v Ljubljani od konca 70. let dalje; različne samostojne študije posameznih literarnih zgodovinarjev, med njimi Kermaunerja, Pibernika in Poniža.¹¹ Doslej je mnogo manj objavljenih rezultatov disciplinarno zasnovanih raziskav literarne produkcije priseljencev v Sloveniji.

Na drugi strani pa so največkrat meddisciplinarno zasnovane tiste raziskave izseljenske

⁶ Švedski izseljenski inštitut, ustanovljen 1965; www.utvandranashus.se.

⁷ Priseljski inštitut, ustanovljen 1973; www.immi.se.

⁸ <http://isi.zrc-sazu.si>

⁹ www.mirovni-institut.si

¹⁰ www.inv.si

in priseljske književnosti, ki so tesno vpete v raziskovanje širše migracijske problematike. Sem sodijo, denimo, nekatere magistrske in doktorske raziskave mladih raziskovalcev na področju izseljske in priseljske književnosti, ki so sestavni del meddisciplinarnih raziskovalnih projektov ali programov ter pri katerih lahko nastopajo kot mentorji in člani komisij predstavniki različnih znanstvenih disciplin.¹² Prav to velja tudi za meddisciplinarno raziskovanje književnosti v sklopu raziskovalnega programa in nekaterih že zaključenih ali še potekajočih projektov Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije, kot so npr. Slovenska izseljska književnost (temeljni projekt, 1993–1996), Vrhovi slovenskega emigrantskega slovstva (temeljni projekt, 1997–1999), Položaj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev in njeno mesto v sodobni slovenski kulturi (CRP, 1999–2000), Stanje in perspektive slovenskega povratništva (temeljni projekt, 2000–2002), Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji (aplikativni projekt, 2004–2007) ter Ustvarjanje spomina in ohranjanje kulturne identitete med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci (aplikativni projekt, 2009–2012).

Za sklep: izzivi, zagate in uspehi

Raziskovanje migracij v okviru raziskovalnih skupin s pestro zasedbo različnih znanstvenih disciplin je v zadnjih dvajsetih letih v Sloveniji zaključilo prehod od večdisciplinarnega k meddisciplinarnemu pristopu. To med drugim potrjuje tudi akreditacija novih meddisciplinarnih študijskih programov na tem področju. O metodoloških izzivih meddisciplinarnega raziskovanja migracij

sem prvič pisala pred dobrimi dvajsetimi leti (Žitnik 1990: 171). Ugotovila sem, da je bil raziskovalni program Inštituta za slovensko izseljenstvo v prvih letih bolj večdisciplinaren kot meddisciplinaren (prav tam: 170):

Glede bazičnega programa Inštituta je treba priznati, da je bil do nedavnega v osnovi nedorečen. Tako široka oznaka problematike, kot je pojem »slovensko izseljenstvo«, je dovoljevala bolj ali manj naključno združevanje posameznih raziskav brez problemske povezave in brez pravega interdisciplinarnega pristopa, ki je sicer do neke mere bil prisoten pri vsaki posamezni raziskavi, ne pa tudi pri celotnem programu.

Inštitut je od tedaj prehodil dolgo pot. Danes je večina njegovih raziskovalnih in pedagoških projektov meddisciplinarnih, takšen pa je tudi njegov sedanjí raziskovalni program. Projektni rezultati so meddisciplinarni zato, ker ne predstavljajo več multidisciplinarnega mozaika med seboj rahlo povezanih sestavnih delov, temveč metodološko enovito celoto.

Skoraj brezupno oviro pri prijavljanju projektov Inštituta, ki so pretežno literarno usmerjeni, na nacionalne projektne razpise pa po moji izkušnji v zadnjih letih predstavlja evalvacijski sistem, ki nima pravega poslušarja za tovrstne meddisciplinarne projekte. Če so taki projekti prijavljeni na področju literarnih ved, jih ocenjevalci odkrito zavrnejo zaradi njihove »preširoke« meddisciplinarnosti. Če so prijavljeni na področju Narodno vprašanje, ki je podpodročje družboslovja, jih ocenjevalci zavrnejo, ker so preveč literarnovedno usmerjeni. In če je prijava oddana na področju interdisciplinarnih raziskav, imam vtis, da jo obravnavajo tako, kot da bi tja zašla le pomotoma.

¹¹ Med pravkar potekajočimi disciplinarno zasnovanimi raziskavami izseljske književnosti je tudi doktorska raziskava o slovenski izseljenski kratki prozi v Argentini po drugi svetovni vojni, ki jo je kandidatka prijavila na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, čeprav – kot piše v odločbi dekana – poteka znotraj »interdisciplinarnega doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje, področje: slovenistika«. To seveda ni v nasprotju z meddisciplinarno naravo študijskega programa, ki sicer omogoča meddisciplinarnost individualnih študijskih programov, vendar je ne zahteva.

¹² Pri zagovoru moje doktorske disertacije (Žitnik 1991) so komisijo sestavljali predstavniki treh različnih znanstvenih disciplin, pri zagovoru magistrskega dela (Žitnik 1988) pa dveh: zgodovine in literarne vede.

Kljub temu je slovenska literarna zgodovina v okviru disciplinarnih, večdisciplinarnih in meddisciplinarnih projektov v zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja opravila celovito in kompleksno raziskavo slovenske izseljenske književnosti, ki se lahko primerja z rezultati ruske literarne zgodovine na področju raziskovanja ruske izseljenske književnosti. Rezultate tovrstnih raziskav danes uporabljajo vse znanstvene vede s področja migracijskih študij, o njihovi odmevnosti znotraj in zunaj nacionalnega prostora pa priča tudi njihova široka domača in mednarodna citiranost.

Literatura

- BAJEC, Jože, 1964: Slovensko izseljensko časopisje 1891–1945. *Slovenski izseljenski koledar 1965*. 215–240.
- BOGOVIČ, Alenka, CANJKO, Borut, 1982: *Slovinci v Franciji*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- ČEBULJ SAJKO, Breda, 1990: Preteklo in sedanje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo. *Dve domovini/Two Homelands* 1. 11–20.
- ČEBULJ SAJKO, Breda, 1993: Pregled doseganega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva. *Dve domovini/Two Homelands* 4. 87–108.
- EVEN - ZOHAR, Itamar, 1990: Polysystem Studies. *Poetics Today* 11/1 (Posebna številka).
- EVEN - ZOHAR, Itamar 1997: Factors and Dependencies in Culture: A Revised Outline for Polysystem Culture Research. *Canadian Review of Comparative Literature* 24/1. 15–34. www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/papers/fac-dep-crcl.htm
- GOMBAČ, Jure, 2005: *Esuli ali optanti? Zgodovinski primer v luči sodobne teorije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- HEMETEK, Ursula, 2004: Traditional Music of Minorities in Austria: A Strategy of Cultural Survival? Fritz Peter Kirsch, Waldemar Zacharasiewicz (ur.): *Möglichkeiten und Grenzen des Multikulturalismus: Der Schutz sprachlich-kultureller Vielfalt in Kanada und Europa*. Wien: Universität Wien. 179–190.
- Immigrant Institutet: www.immi.se
- Inštitut za narodnostna vprašanja: www.inv.si
- Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU: <http://isi.zrc-sazu.si>
- LAMBKIN, Brian, 2007: Rituals of Departure from Europe: Using the Art of European Migration Virtual Archive. *AEMI Journal* 4/5. 153–161.
- Mirovni inštitut: www.mirovni-institut.si
- POGAČNIK, Jože, 1972: *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo*. Trst: Zaliv.
- SLAVEC, Ingrid, 1982: *Slovinci v Mannheimu*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- SLAVEC, Ingrid, 1990: Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev. *Dve domovini/Two Homelands* 1. 309–317.
- STORHAUG, Hans (ur.), 2006: Cinema, Literature and Migration. *AEMI Journal* 4 (Posebna številka). www.aemi.dk/publications/2006-07.pdf
- SULIČ, Nives, 1983: *Thank God I'm Slovenian*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Svenska Emigrantinstitutet: www.utvandrarshuset.se
- Sverige Amerika Centret: www.swedenamerica.se
- ŠABEC, Nada, 1995: *Half pa pu: The Language of Slovene Americans*. Ljubljana: ŠKUC.
- ZELINSKY, Wilbur, 1971: The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review* 61. New York. 219–249.
- ŽITNIK, Janja, 1988: *Geneza Adamičeve knjige Orel in korenine: analiza končne redakcije. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ŽITNIK, Janja, 1990: Nekateri problemi pri raziskovanju slovenskega izseljenstva. *Razprave in gradivo* 22. 164–173.
- ŽITNIK, Janja, 1991: *Zadnje obdobje Adamičevega literarnega ustvarjanja. Doktorsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.